

MAGYAR JOGI SZEMLE

Szerkesztő: Dr. ANGYAL PÁL, egyetemi tanár.
Felelős kiadó: BARANYAY LAJOS, vezérigazgató.

Megjelenik havonként, július és augusztus hó
kivételével.
Szerkesztőség: Budapest, I., Naphegy-utca 21.
Telefonszám: J. 390—83.

Egyes szám ára a melléklapokkal 2.40 P.
6 szám ára az első félévre 12.— P.

10. szám.

Budapest, 1928 december hó.

IX. évfolyam.

A királykérdés nemzetközi jogi vonatkozásai.

Irta: Buza László, egyetemi tanár.

A hatályban levő nemzetközi alkotmány az állami szuverénitás elvén épül föl. Ez a szuverénitás az államoknak a nemzetközi alkotmány által adott képessége, mely befelé: az egyesekhez való viszonyában azt jelenti, hogy az állam, területén, elvileg korlátlan hatalommal rendelkezik, azt teheti, amit akar s ennek a hatalomnak a szervezetét is maga állapítja meg; kifelé: a többi államokhoz való viszonyában pedig azt, hogy ezekkel egyező módon szuverén lévén, velük szükségképen egyenjogú s így mivel nincs az államok felett álló magasabb hatalom, melynek engedelmeskedni tartoznának, hozzájuk való viszonyaiban: a nemzetközi jogviszonyokban csak saját akaratával, illetőleg hozzájárulásával köthető meg.

A szuverénitás befelé az államnak a nemzetközi alkotmány által biztosított *szabadsága*: a szabad cselekvési kör, mely az állami alkotmány által az egyeseknek biztosított egyéni szabadság analogiáját képezi. Kifelé viszont az állam részére az egyesek *politikai* jogainak megfelelő jogokat biztosít, a részvétel jogát a többi államhoz való viszonyát rendező nemzetközi jogszabályok megalkotásában és pedig az egyesek politikai jogait messze meghaladó olyan mértékben, hogy minden jogszabály csak az ő kifejezett vagy hallgatóságos hozzájárulásával nyer reá nézve kötelező erőt.

A nemzetközi alkotmány nem ismer olyan jogilag szervezett főhatalmat, mely az egyes államok felett állva, rájuk nézve az alávetettségnek azt az állapotát hozná létre, mely az államon belül az egyes egyénekre nézve fennáll. Ezzel van összefüggésben, hogy míg az egyéni szabadság az államon belül korlátozott s az emberi cselekvésnek csak bizonyos területére vonatkozik, addig az állami szabadság az állam befelé irányuló cselekvésének egész területére kiterjed. Más részről ez a körülmény magyarázza meg az állam nemzetközi politikai jogának az egyesek politikai jogaitól eltérő jellegét, melyre fentebb rámutattam s mely nemcsak quantitative, hanem qualitative is különbséget jelent.

Az állami szabadságnak elvi korlátlanúsága dacára is vannak bizonyos nemzetközi jogi korlátjai. Ezek a korlátok kétféleképpen: egy részük azokból az u. n. állami alapjogból folyik, melyek az államok fent vázolt nemzetközi jogi helyzetéből eredő kölcsönös jogokat és kötelezéseket állapítják meg s melyek főleg az államterületen tartózkodó idegenek jogi helyzete tekintetében tartalmaznak korlátozásokat, Másik részük viszont az illető állam által

kötött, azokon a nemzetközi szerződéseken nyugszik, melyek az állam intern ügyeire nézve állapítanak meg a kölcsönösség elve alapján korlátozásokat. Ide tartoznak pl. azok a szerződések, melyekben az állam a ragályos betegségekkel szemben kötelezi magát bizonyos közigazgatási eljárásra, vagy pl. a szociális törvényhozást érintő nemzetközi egyezmények, melyek az állam nemzetközi jogi megkötöttségét hozzák létre olyan területen, mely különben a nemzetközi alkotmány értelmében az állami szabadság körébe tartoznék.

Ezek a korlátozások számosabbak az impérium gyakorlása, mint az impérium szervezetének megállapítása, vagyis számosabbak a szorosabb értelemben vett államhatalom, mint az alkotmányozó hatalom terén. Az alkotmány megállapítása tekintetében minden állam még fokozottabban őrzi a maga szuverénitását. De az alkotmány megállapítása természeténél fogva is olyan, hogy az állami szabadságnak e téren kevésbé lehetnek nemzetközi jogi korlátjai. Az állami alapjogok legfeljebb az idegenek jogi helyzete tekintetében jelentenek megkötöttséget. Az idegenek közjogi helyzetének megállapítása természeténél fogva nemzetközi jogi kérdés, mert szükségképen két államot érdekel; de viszont nem tartozik az alkotmány kardinális kérdései közé.

Az államhatalom szabályozásának egyéb kérdései pedig szükségképen az állami szabadság körébe tartoznak, mert nincsenek más államokat érintő, nemzetközi jogi vonatkozásaik. Az alkotmány megállapítása tekintetében nehezen képzelhető el olyan eset, melyben idegen államok kölcsönös kötelezettség vállalása indokolt lenne.

Azért, ha az impérium szervezete szabály szerint az illető állam szabadon kifejezésre juttatott s szabadon módosítható akaratán nyugszik is, vannak esetek, midőn a nemzetközi jog az alkotmány egyes kérdéseinek szabályozását a maga hatáskörébe vonja.

A háború utáni nemzetközi jog egész terjedelmében nemzetközileg szabályozott impériumot is ismer a Saar-területen, mely a Nemzetek Szövetségének kormányzása alatt áll, Syriában, Palesztinában és a volt német gyarmatokon is nemzetközi jogforrás: a Nemzetek Szövetségéről szóló egyezségokmány állapítja meg a kormányzás alapelveit s a Nemzetek Szövetsége ellen is őrzi, hogy az impérium tényleg ez elveknek megfelelően gyakoroltatik-e?

A Saar-terület és a mandátum alatti területek nem államok, de vannak esetek, amikor önálló államok alkotmánya tartalmaz nemzetközi jogilag megkötött elemeket. Ez történik szükségképen az államkapcsolatoknál, pl. az államszövetségénél, mely — mint tudjuk — szuverén államok nemzetközi jogi kapcsolata s ahol ez a kapcsolat az egyes államok alkotmányában is kifejezésre jut. Gondoljunk pl. a volt osztrák-magyar kapcsolatra, mely mint reálunió szintén az államszövetség egyik esete volt s ahol a nemzetközi jogilag kötött elemeket a két állam parallel törvényei, illetőleg az ezekben kifejezésre jutott akarat megegyezése tartalmazta.

A világháborút befejező béke-diktátumok újabb példákat mutatnak a nemzetközi jognak az állami alkotmány körébe való beavatkozására. Ezek a béke-diktátumok a maguk egyoldalú parancsszavával egész mentalitásuknak megfelelően több ponton belenyulnak a legyőzött államok alkotmányozó szabadságába is.

A Magyarországra rákényszerített trianoni szerződés is tartalmaz tárgyuknál fogva alkotmányjogot képező nemzetközi jogi

szabályokat. Így szabályozza az állampolgárság kérdését és pedig nemcsak az új határok megállapításával kapcsolatban — ami természeténél fogva a nemzetközi jogi szabályozás tárgyát kell, hogy képezze, — hanem olyan általános rendelkezést is tartalmaz, mely az új határok megállapításától független állandó jellegű alkotmányjogi szabály: az 57. cikk szerint „a magyar területen való születés pusztá tényével jogérvényesen megszerzi a magyar állampolgárságot minden személy, akit születésénél fogva más állampolgárság nem illet meg”. Ez a magyar alkotmányjognak egy nemzetközi kötelezettség jellegével bíró rendelkezése. Hasonló természetűek a trianoni szerződésben foglalt azok a rendelkezések is, melyek a kisebbséghez tartozók védelmét célozzák s amelyek az állampolgárok bizonyos csoportjait illetőleg az állam és polgárai közötti jogviszonyra nézve állapítanak meg tárgyaknál fogva az alaptörvény természetével bíró alkotmányjogi szabályokat.

Az állami szabadság legerősebb megszorítását a katonai, hadihajózási és léghajózási rendelkezések tartalmazzák. Ezek tárgyakat tekintve szintén az alkotmányozó hatalom körébe jelennek beavatkozást, midőn megszüntetik az általános hadkötelezettséget, megállapítják a hadsereg létszámát, a tisztek arányát, a hadsereg szervezetenek kérdéseit s kimondják, „hogymozgást elrendelő vagy mozgósításra vonatkozó minden intézkedés tilos”.

A trianoni szerződés szerint Magyarország nem mondhat le függetlenségéről, csak a Nemzetek Szövetsége Tanácsának beleegyezésével. Míg különben az államnak az alkotmányozó hatalom körébe tartozó szabadsága egy másik államhoz csatlakozva függetlenségéről lemondani, a békeszerződés által az alkotmányozó hatalom szabadsága ezen a ponton is korlátozva van. Magyarország szempontjából ennek a rendelkezésnek nincs ugyan gyakorlati jelentősége, nem úgy, mint Ausztria szempontjából, ahol a st.-germain-i szerződés hasonló rendelkezése a Németországhoz való csatlakozás nemzetközi jogi tilalmát jelenti.

A trianoni szerződés tehát — mint látjuk — erős beavatkozást jelent a magyar alkotmányozó hatalom szabadságába s több ponton nemzetközi jogilag előírja s megköti az alkotmány rendelkezéseit. Az államforma és az államfő, illetőleg a dinasztia kérdésére nézve azonban nem tartalmaz semminemű megkötést. A békefeltételeknek a magyar béke delegációval közölt eredeti szövege ugyan a bevezetésben Magyar köztársaságot jelölte meg szerződő fél gyanánt s magyar köztársasági kormányról beszélt, de a végleges szövegben az államforma megjelölése nélkül, egyszerűen Magyarország szerepel, a köztársasági kormány helyett pedig a magyar nemzeti kormány kifejezés tétellett; világos bizonyítéka gyanánt annak, hogy a békeszerződés az államformát olyan kérdésnek tekintette, melynek eldöntése Magyarország állami szabadságának körébe tartozik. Hasonlóképpen nincs semmi rendelkezés a dinasztia kérdésére vonatkozólag sem. A békeszerződés nem írja elő a Habsburg-dinasztia detronizálását és nem tartalmaz semmi rendelkezést sem pozitív, sem negatív irányban a monarcha személyére, illetőleg az uralkodó családra nézve.

Ezt az egész kérdést a békeszerződés meghagyta Magyarországnak állami szabadságának szférájában, ahová az a nemzetközi alkotmány általános rendelkezései szerint tartozik.

A királykérdésbe való beavatkozásra nem adnak idegen államoknak jogot a nemzetközi jognak az intervenció kérdésére vonatkozó rendelkezései sem. A non-intervencio kötelezettsége t. i.

az a kötelezettség, hogy az állam ne avatkozzék be más államok ügyeibe, szükségszerű következménye az államok fentebb tárgyalt szabadságának. A nemzetközi jog ennek dacára ismer olyan eseteket is, melyekben a beavatkozás a non-intervencio általános elve dacára megengedett. Így azok mellett az esetek mellett, melyekben szerződés biztosítja az idegen államnak a beavatkozás jogát s amelyekben a beavatkozás az illető állam felkérésére vagy legalább is beleegyezésével történik, melyekben tehát az illető állam hozzájárulásával keletkezett speciális nemzetközi jogszabály dönti meg a konkrét esetre vonatkozólag az általános rendelkezés hatályát, jogosnak ismeri el a nemzetközi jog a beavatkozást akkor is, mikor a beavatkozó államra a másik államban lejátszódó események veszélyt jelentenek s a veszély elhárítása okából szükséges a beavatkozás.

A beavatkozás jogossága, illetőleg szabatosabban jogtalanságának megszűnése ebben az esetben a végszükség jogintézményén nyugszik. A végszükség általános természetű jogintézmény, mely a jog egész területén kizárja a cselekmény jogtalanságát. A végszükség fogalma, terjedelme és jogkövetkezményei, általában az egész intézmény tételes jogi szabályozása természetesen a jog különböző területein nagy eltéréseket mutat. Elegendő, ha e tekintetben a magánjogi és a büntetőjogi végszükség egymástól is eltérő fogalmait mellett a közjogi végszükség bizonyos eseteire: mondjuk, egy az alkotmány által meg nem engedett, sőt talán kifejezetten eltiltott törvényfelfüggesztő rendelet kibocsátására gondolunk. A végszükség joga a nemzetközi jog területén is érvényesül. A nemzetközi jogi végszükség részletes elméleti kifejtése még hiányzik, az azonban a végszükség fogalmából szükségképen következik, hogy végszükségről a nemzetközi jogban is csak közvetlenül fenyegető veszély esetén lehet szó. Az a körülmény tehát, hogy egy esetleges Habsburg-restauráció veszélyes lehet az utódállamokra néve, semmiesetre sem ad jogot a beavatkozásra, mert ezzel közvetlen veszély őket semmi tekintetben nem fenyegetné. Vajjon mit szólna a büntető bíróság, ha a gyilkos a végszükség joga azra az alapon hivatkoznék, hogy a meggyilkolt feleségével évek óta viszonya van s megtudta, hogy a meggyilkolt fegyvert vásárolt magának s azzal célba löni tanult.

A Nemzetek Szövetségének helyzete a királykérdéssel szemben a Szövetségről szóló egyezségokmány értelmében a következő. Az egyezségokmány szerint, ha két állam között olyan vitás eset merül fel, mely szakadáshoz vezethet s amely nem esik választott bírói eljárás alá, a felek kötelezve vannak az ügyet a Nemzetek Szövetségének Tanácsa elé terjeszteni. Az ügynek a Tanács elé terjesztéséhez elegendő, ha a vitás esetet az egyik fél bejelentette a főtítkárnak. A Tanács a vitás eset békés kiegyenlítésére törekszik, ha ez a törekvés nem sikerül, akkor jelentést készít az ügyre vonatkozólag, melyben megállapítja a vitás eset tényállását s közli azokat az indítványokat, melyeket a vitás eset megoldására méltányosnak és megfelelőeknek talál. A Tanács által hozott határozat a felekre nem kötelező, a Tanácsnak tehát nincs intézkedési joga, az általa hozott határozatnak mindössze az a jogi hatálya van, hogy az ellen a fél ellen, amelyik a Tanács egyhangulag hozott jelentésében foglalt megoldási módot elfogadta, nem indíthatnak háborút. Ha a Tanács jelentését nem egyhangulag hozta, vagy ha az egyhangulag hozott javaslatot egyik fél sem fogadta el, a Szövetség tagjainak joguk van aképen cselekedni, amiat azt a jog és igazság érdekében szükségesnek látják. Tehát joguk van háborút is indítani, azonban csak három hónappal a Tanács jelentésének meghozatala után. Ha tehát a király-

kérdésből Magyarországnak egy másik állammal vitája támad, ez a vita a másik fél által egyoldaluan a Tanács elé viendő.

Kimondja azonban az egyezségokmány azt is, hogyha az egyik fél azt állítja s a Tanács megállapítja, hogy a vitás eset a nemzetközi jog szerint ennek a félnek kizárólagos hatáskörébe (le droit international laisse la question à la compétence exclusive de cette Partie) tartozik, a Tanács ezt jelentésében kimondja anélkül, hogy bárminő megoldást ajánlana. (15. cikk, 8. pont.)

A királykérdés — mint fentebb kifejtettem — a trianoni szerződés értelmében a magyar kormány alább tárgyalandó 1921 nov. 5-iki nyilatkozatáig minden kétséget kizáróan a magyar állam kizárólagos hatáskörébe tartozott. Ily módon ha egy ebből eredő vitát valamely állam a Tanács elé terjesztett volna, a magyar állam az egyezségokmány idézett pontjára hivatkozással volna a Tanács által való tárgyalás, illetőleg az ellen, hogy a Tanács ez ügyben bárminő lépéseket tegyen.

A Nemzetek Szövetségének tehát az egyezségokmány értelmében elvileg szintén nem volt joga arra, hogy a magyar királykérdésbe beavatkozzék. Persze kérdés, hogy a magyar kormány a konkrét esetben ennek a jogi álláspontnak tudott volna-e érvényt szerezni a Tanácsban. Azt a kérdést ugyanis, hogy az ügy, tényleg affaire domestique-e, a Tanács szuverén módon dönti el s nincs semmi garancia arra, hogy a döntésnél nem fogja a joggal ellenkező politikai szempontok által vezetett magát.

Hangsúlyoznom kell azt is, hogy az egyezségokmány idézett pontja csak a Nemzetek Szövetségének beavatkozásával szemben védi az állami szabadságot és nem nyújt védelmet ennek a szabadságnak egyes államok által való megsértése ellen. Mert mi a következménye annak, ha a Tanács az ügyet az illető állam kizárólagos hatáskörébe tartozónak jelenti ki? Nem az, hogy az illető állam most már minden idegen beavatkozástól menten szuverén módon intézkedhetik, hanem az, hogy az összes államok szabad kezet nyernek — az egyezségokmány terminológiájával élve — aképen cselekedni, amint azt a jog és igazság érdekében szükségesnek tartják. Más szóval a 3 hónapi határidő elteltével háborút is indíthatnak. A Nemzetek Szövetsége a maga részéről respektálja az állam szabad cselekvési körét, de ennek védelmét az idegen államokkal szemben már nem biztosíthatja. Ugy, hogy a szóban forgó rendelkezés nem annyira az érdekelt állam, mint inkább a Nemzetek Szövetsége szempontjából bir jelentőséggel, melynek megadja a lehetőséget, hogy e pontra hivatkozással elháríthassa magát olyan kényes kérdések tárgyalását, melyekkel valamely ok miatt foglalkozni nem kíván.

Felmerülhet ugyan az a kérdés is, hogy nincs a Nemzetek Szövetsége az egyezségokmány egy másik szakasza alapján köteleve arra, hogy tagjait idegen államoknak szuverénitása körébe való ilyen beavatkozásával szemben megvédelmezze. Az egyezségokmány 10. §-a alapján u. n. a Szövetség tagjai kötelezettséget vállaltak arra, hogy egymás területi épségét és jelenlegi politikai függetlenségét tiszteletben tartásuk és minden külső támadással szemben megóvják. Ez a szakasz a Nemzetek Szövetségét egy hatalmas véd- és daeszövetséggé teszi, melynek tagjai kötelezve vannak a casus foederis beállta esetén egymásnak segítségét nyújtani. Ez a casus foederis az a külső támadás, mely az állam területi épségét és politikai függetlenségét veszélyezteti. A kérdés a mi problémánk szempontjából azon fordul meg, hogy mit kell e szakaszban politikai függetlenség alatt érteni. Vajjon általában az államoknak a nemzetközi alkotmány által biztosít-

tott szabadságát-e vagy pedig csak az illető állam államiságát; tehát, hogy adva van-e a casus foederis a szuverénitás ellen irányuló minden külső támadás esetén vagy pedig csak akkor, ha ez a támadás az illető állam külön államiságát, neki mint külön államnak fennmaradását veszélyezteti.

A politikai függetlenség kitétel nem zárna ugyan ki az előbbi értelmezést sem, de ha figyelembe vesszük a szakasz létrejöttelének körülményeit s azokat a tárgyalásokat, melyek ennek értelméről a Nemzetek Szövetségének közgyűlésein lefolytak, kétségtelenül megállapíthatjuk, hogy ez a szakasz a fennálló állapotok erőszakos megváltoztatása ellen irányul s így a casus foederis csak akkor van adva, ha a külső támadás az állami határok megváltoztatásával vagy a megtámadott állam függetlenségének megszüntetésével a fennálló állapotokat akarná erőszakosan megváltoztatni. Ez a szakasz tehát védi Magyarországot az erőszakos feldarabolás és egy esetleges újabb területi megosztás ellen a királykérdésből eredő konfliktusok esetén is, de nem védi az ellen az erőszakos támadás ellen, mely a királykérdésnek a nemzeti akarat szerint való szabad megoldását akarja erőszakosan megakadályozni.

Ezzel meg is állapítottuk a királykérdésnek a békeszerződés által teremtett nemzetközi jogi helyzetét. A nemzetközi jog értelmében e kérdés megoldása Magyarország szabad cselekvési szférájába tartozott. Magyarország e tekintetben semmiféle nemzetközi kötelezettség nem terhelte s egy állam sem volt jogosítva arra, hogy a királykérdés megoldásába beleszóljon. Ilyen jog a Nemzetek Szövetségét sem illette meg. Viszont azonban a nemzetközi jog nem biztosított semmiféle védelmet idegen tényezők esetleges erőszakos beavatkozásával szemben, hogy úgy mondjam, nem zárta ki idegen államok erőszakos beavatkozásának lehetőségét.

A nemzetközi jogot általában jellemzi a jogok olyan értelemben vett védelmének hiánya, aminővel a magánjog s bizonyos mértékben a közjog területén is találkozunk. Ennek nemesak az a magyarázata, hogy a nemzetközi jog területén hiányzik az a jogilag szervezett hatalom, mely a jog rendelkezéseinek érvényesülését minden esetben biztosítaná, hanem talán még inkább a nemzetközi jognak az az alap-principium természetével bíró fölfogása, melyet a jog egyéb területeivel homlokegyenest ellentétben az erőhatalomnak a jogrendhez való viszonyára nézve vall. A magánjogban az erőszak nem hozhat létre jogot, az erőszak által teremtett tényleges állapottal szemben a jogi állapot helyreállítását a jogrend föltétlenül biztosítja. Az alkotmányjog terén is az államcsiny vagy forradalom által teremtett állapotnak erős küzdelmet kell vívnia a jogfolytonosság elvére támaszkodó jogi állapottal szemben. Az alkotmányjog egyik legfőbb feladatául éppen a jogrend által teremtett állapot védelmét tekinti az erőhatalom utján való esetleges megváltoztatás ellen.

Ezzel szemben a nemzetközi jog elismeri az erőszaknak jogot megszüntető és új jogokat teremtő erejét. Az erőszakkal létrehozott új állapotokat a nemzetközi jog azonnal jogállapotok gyanánt akceptálja s nem tesz különbséget a jogoknak legitim és erőszakos módon való megszerzése közt. A Magyarországtól erőszakkal elvett román vagy cseh területeket éppen olyan mértékben tekinti román, illetőleg cseh területek gyanánt, mintha azok egy kölcsönös megegyezésen nyugvó nemzetközi szerződés alapján, mondjuk bizonyos rekompenciák fejében szereztek volna meg.

A háboru intézményében az erőszak elve a nemzetközi jog területén polgárjogot élvez. A háboru a nemzetközi jog szempontjából nem jogellenes magatartás, hanem legitim eszköze az államok közötti viták eldöntésének. Nincs nemzetközi vita, mely ne lenne jogilag eldönthető — koncedáljuk ugyan, hogy a nemzetközi jog nem nyújt minden kérdésre nézve igazságot és elfogadható megoldást, mert tulságosan megköti a létező állapotokat s nem nyújt elegendő teret a szükségszerű változásoknak, — de tényleg nincs olyan kérdés, melyet a nemzetközi jog tételes szabályai alapján jogilag eldönteni ne lehetne. A nemzetközi jog azonban nem biztosítja a viták jogszerű eldöntését, hanem az esetek egy egészen kis csoportjától eltekintve — ahol t. i. az érdekelt államok maguk elfogadták a kötelező nemzetközi bíraskodás elvét, — a jus bellivel megadja a jogot a vitának erőhatalommal való eldöntésére. A Nemzetek Szövetségéről szóló egyezségokmány sem zárja ki a háboru lehetőségét, csak bizonyos feltételekhez köti a jus belli gyakorlását.¹ Háboru útján az állam bármely kötelezettségét megszüntetheti, a másik állammal szemben új jogokat szerezhet s ugyanezt sikerül esetleg elérnie a háboruval való egyszerű fenyegetés útján is anélkül, hogy az ily módon teremtett állapotok jogszerűségét az „ellenállhatatlan kényszer, illetőleg fenyegetés“ címén meg lehetne támadni s vele szemben a jogi állapot helyreállítását biztosítani lehetne.

Az írott alkotmánnyal rendelkező államokban gyakori jelenség, hogy az alkotmány írott szabályai mellett s esetleg azokkal ellentétben is kialakulnak bizonyos normák, melyek de facto érvényesülnek anélkül, hogy szokásjogi szabályok volnának s a velük ellenkező írott jogszabályokat hatályon kívül helyeznék. Ez a jelenség még fokozottabban konstatálható a nemzetközi jog terén. A nemzetközi alkotmány — mint fentebb láttuk — nem ismer az államok felett álló, jogilag szervezett főhatalmat. Ezzel szemben a helyzet az, hogy de facto érvényesül egy nemzetközi főhatalom — Lawrwence és Somló már a háboru előtt rámutattak a nagyhatalmak ilyen irányu szerepére — s ez a főhatalom, mint tényleges erő, olyan normák tényleges érvényesülését biztosítja a nemzetközi érintkezés terén, melyek a nemzetközi alkotmány jogszabályaival ellentétben állanak. Ebben a jelenségben is az erőhatalomnak a nemzetközi jog által elismert jogot átütő erejét kell látnunk.

Ez a nemzetközi főhatalom egy tényleges erő, melynek nincs határozott jogi szervezete. Jelenleg az entente nagyhatalmak kezében van, a háboru előtt pedig az összes nagyhatalmak szerepeltek a nemzetközi hatalom együttes alanyai gyanánt. A Nemzetek Szövetségében az első lépést láthatjuk egy jogi szervezettel bíró nemzetközi hatalom keletkezése felé. Ma azonban még a Nemzetek Szövetségét sem lehet a nemzetközi hatalom jogi szervezete gyanánt tekinteni három okból: 1. mert a Nemzetek Szövetségének az egyezségokmány szerint nincs az egyes államok felett álló hatalma, 2. mert az E. A. E. Államok, mely a nemzetközi hatalomnak kétségtelen részese, a Szövetségen kívül áll, 3. mert a Nemzetek Szövetsége mellett tovább él és működik a nagyhatalmak tényleges ereje, melyeknek az együttes eljárásra közös szervük is van a Nagyköveti Konferenciában. A Nemzetek Szövetségének a hatalma is a nagyhatalmak birtokában

¹ Egyetlen korlátozás — mint fentebb láttuk — az, hogy az ellen az állam ellen, mely a Tanács által javasolt elintézési módot elfogadta, nem lehet háborút indítani.

van, de itt ez a hatalom egyrésztől bizonyos jogi szabályok által meg van kötve, másrésztől korlátozva van a Szövetség tagjainak bizonyos fokú közreműködése által. Azt mondhatjuk, hogy a nagyhatalmak birtokában lévő nemzetközi hatalom e hatalmak tetszése szerint kétféle formában jelentkezhetik: 1. mint jogilag meg nem kötött tényleges erő a nagyköveti konferencia útján s 2. mint a Nemzetek Szövetségének akarata, mely az egyezségkormányban előírt formák közt nyer kifejezést s amely természetesen csak a Szövetség részére biztosított hatáskörben mozoghat. A nemzetközi hatalom utóbbi formájának gyakorlásában ma már részt vesz Németország is, míg a tényleges legnagyobb hatalomnak nem részese.

A jogilag nem szervezett nemzetközi hatalom mélyreható változásokat jelent a tényleg érvényesülő nemzetközi alkotmány terén. A nemzetközi alkotmány az állami szuverénitás elvének folyományaként jogilag nem ismer nemzetközi kormányzó hatalmat. Az államok minden belső ügyükben szabadok lévén, az idegen államokhoz való nemzetközi viszonyuk viszont jogilag csak az ő hozzájárulásukkal lévén szabályozható, a nemzetközi alkotmány jogszabályai nem adnak teret a nemzetközi kormányzó hatalom lehetőségére. Tényleg azonban a nemzetközi főhatalom a maga tényleges erejére támaszkodva valóságos kormányzó hatalmat gyakorol: intézkedik az egyes államok nemzetközi jelentőségű ügyeiben és pedig arra való tekintet nélkül, hogy az illető ügy a kérdéses állam szabadság-szférájába tartozik-e, vagy pedig több állam közös ügye lévén, tárgyánál fogva nemzetközi ügy.

Ez a jogilag nem szabályozott nemzetközi hatalom minden tételes jogi korlát nélkül, mint tényleges erő érvényesül, úgy, hogy a nemzetközi életben de facto egy abszolút, minden jogi szabályozástól ment kormányzó hatalom működik. Hogy ez az állapot minő veszedelmet jelent a kis államokra, különösen ha azok, mint Magyarország, még hozzá katonailag is le vannak szerelve, azt felesleges bővebben fejtegetni. Elég, ha e tekintetben arra gondolunk, hogy minő helyzetet teremtett az abszolút monarchia korlátlan hatalma az egyesek egyéni szabadsága szempontjából.

A nagyhatalmaknak ez az abszolút tényleges hatalma, illetőleg azoknak ez állapot fennmaradásához fűződő érdekei biztosítják az erőhatalom elvének azt a széleskörű érvényesülési területét a nemzetközi élet terén, amelyre fentebb rámutattam. Az erőhatalom elvének fenntartása csak az erős érdeke, a gyenge a jog uralmának minél tökéletesebb kiépítését kívánja, mert a jogtól várja védelmét a hatalmasabb önkényével szemben.

A magyar királykérdést is a nemzetközi jogszabályokkal ellentétesen a maga körébe vonta a tényleges nemzetközi hatalom. Nem lehet elég nyomatékosan hangsúlyozni, hogy amikor ezt tette csak a tényleges erőre támaszkodott s eljárása a leghatározottabb ellentétben állt nemcsak a nemzetközi jog általános elveivel, hanem a trianoni szerződés által ránk kényszerített speciális nemzetközi joggal is.

A békekonferencián képviselt szövetséges és társult főhatalmak, melyek 1919 augusztusban már József főherceg kormányzósága ellen is állást foglaltak, 1920 február 2-ikán határozatot hoztak e tárgyban s azt közölték a Neuillyben tartózkodó magyar béke delegációval. E határozat szövege a következő:

„A Szövetséges Főhatalmak szükségét látják, hogy határozottan megáfölják azokat a híreket, melyek alkalmasak arra, hogy a közvéleményt félrevezetve, őket olyan színben tüntessék fel, mintha készek lennének a Habsburg-dinasztiának a magyar trónra való visszatérését elismerni, vagy elősegíteni.

Azon az állásponton vannak a Szövetséges Főhatalmak, hogy egy olyan dinasztíának a visszahelyezése, mely alattvalói szemében idegen népfajok leigázását jelképezte és Németországgal szövetségben állott, nem egyeztethető össze sem azokkal az elvekkel, amelyekért a háboru viseltetett, sem azokkal az eredményekkel, melyeket a háboru által a leigázott népek felszabadítása érdekében elérni sikerült.

Éppen úgy nem áll szándékában a Szövetséges Főhatalmaknak, mint ahogy nem tekinthető kötelességüknek sem, hogy Magyarország belügyeibe beleavatkozzanak, avagy hogy ők diktálják a magyar népnek azt a kormányformát és alkotmányt, amelyet a maga számára meg akar szabni. Mindamellett azonban a Szövetséges Főhatalmak nem fogadják el azt, hogy a Habsburg-dinasztia visszahelyezése kizárólag a magyar nemzet belügye, sőt jelen jegyzükkel kijelentik, hogy ilyenfajta restauráció ellentétben állana magával a béke alapjával és ők azt sem el nem ismernék, sem meg nem tűrnék.²

Érdekes, hogy ez a határozat kifejezetten hangsúlyozza, hogy a Főhatalmaknak nem áll szándékukban Magyarország belügyeibe beavatkozni, de kijelentik, hogy a Habsburg-dinasztia visszahelyezését nem ismerik el a magyar nemzet belügye gyanánt. Arról azonban nem szól a jegyzék, hogy a nemzetközi jog minő rendelkezése alapján lehet ilyen ellenmondást nem tűrő határozottsággal kimondani azt, hogy a törvényes király trónjának elfoglalása egy országnak nem belügye. Nem belügye egyszerűen azért, mert a Főhatalmak elhatározták, hogy a Habsburgok visszahelyezését „sem el nem ismernék, sem meg nem tűrnék” s ezzel ezt a kérdést kivették a Magyarországot jogilag megillető szabadság-szféra köréből. A jegyzék szerint az ilyenfajta restauráció nem engedhető meg azért, mert ellentétben állana magának a békének az alapjával. Tipikus példa a szabadságnak az önkényesen és egyoldaluan értelmezett közérdekre hivatkozással történő korlátozására.

Ez a jegyzék a Főhatalmak egy határozatát közölte Magyarországgal s ha nem hagyott is kétséget a Főhatalmak álláspontját illetőleg, sőt valószínűvé tette azt is, hogy a Főhatalmak ennek a jogellenes álláspontnak szükség esetén erőszakkal is érvényt szereznek, Magyarországra nézve nem hozott létre semminemű jogi kötelezettséget. A kérdés, mint jogi kérdés ettől a jegyzéktől függetlenül továbbra is a trianoni szerződés s a nemzetközi jog ide vonatkozó általános rendelkezései szerint volt elbírálandó.

Károly király első visszatérési kísérlete (1921 március) okot szolgáltatott idegen államoknak a magyar királykérésbe való beavatkozásra. A király megérkezésének hírére március 28-ikán d. u. kihallgatásra jelentkezett a kormányzónál Anglia és Franciaország főmegbízottja és régebbi utasításaik alapján bejelentették, hogy kormányaik a leghatározottabban ellenzik a Habsburg-ház restaurációját Magyarországon. Ugyanez nap az esti órákban az olasz ügyvivő is megjelent a kormányzónál és kormánya megbízásából közölte, hogy a Habsburgok visszatérésének meggátlása az olasz politika sarkalatos elvei közé tartozik és hogy kormánya adott esetben ennek megfelelően járna el. Március 29-én a román és a jugoszláv követ s a cseh-szlovák ügyvivő jelentek meg a kormányzó előtt. A román követ bejelentette, hogy Románia Károly király visszatérését Románia érdekeivel ellenkezőnek lenne kény-

² Közölve: IV. Károly visszatérési kísérletei. Kiadja a m. kir. minisztérium, I. füzet, 65. lap.

telen tekinteni, a jugoszláv követ, hogy a visszatérés Jugoszláviára casus belli-t jelentene, a cseh-szlovák ügyvivő viszont azt, hogyha Magyarország a királykérdésben fait accompli-t teremtene, kormánya fenntartja magának a jogot, hogy a szükségesnek tartott rendszabályokhoz nyuljon.³ Végül, április 3-ikán a Szövetséges Főhatalmak budapesti képviselői a Nagyköveti Konferencia megbízásából egy közös jegyzéket adtak át a magyar kormánynak.⁴ E jegyzék idézi az 1920 február 2-iki határozatot s közli, miszerint „a Szövetséges Főhatalmak számítanak arra, hogy a magyar kormány megértve azt a nehéz helyzetet, melyet a volt uralkodónak a magyar trónra való visszatérése maga után vonna, megfelelő hatékony intézkedésekkel meg fogja ezt a kísérletet hiúsítani, mert ezen kísérletnek akár csak pillanatnyi sikere is, Magyarországra nézve végzetes következményeket vonna maga után.“ „Kötelességüknek tartják minden felelősséget elhárítani maguktól arra az esetre, ha a magyar kormány e felszólításhoz nem alkalmazkodik és így az ő hibájából súlyos események állának be.“

Mindez a lépés és nyilatkozat a nemzetközi jog szempontjából minden jogalap nélküli beavatkozás volt Magyarország belügyeibe. A fentiekben kimutattam, hogy sem egyes államoknak, sem a Nagyköveti Konferenciának nem volt joga még a békeszerződés alapján sem arra, hogy erőszakkal, illetőleg fenyegetéssel a magyar királynak trónra való visszatérését megakadályozza. Az egész akció csak tényleges erőre támaszkodott. A kiséntente államok akcióját is a Nagyköveti Konferenciának, mint a nemzetközi hatalom birtokosának állásfoglalása tette lehetővé, mely biztosítékot nyújtott nekik arra nézve, hogy a Szövetséges Főhatalmak a birtokukban lévő tényleges hatalommal jogellenes akciójukat fedezni fogják.

A magyar állam minden kompetens tényezője nagyon nyomtatékosan kifejezésre is juttatta, hogy az egész akciót illetéktelen beavatkozásnak tekinti, mert a királykérdés Magyarországnak kizárólagos belügye. Ezt a kijelentést tette a kormányzó a nála kihallgatáson megjelent entente-diplomatáknak, midőn ezek kormányaik tiltakozását bejelentették. Így nyilatkozott gróf Teleki Pál miniszterelnök a nemzetgyűlés április 6-iki ülésén, hangsúlyozva, hogy a magyar kormány a tényleges helyzet mérlegelése alapján, de a maga elszántából cselekedett s hogy a király is a maga elszántából cselekedett, midőn elhagyta az országot területét. Gratz Gusztáv külügyminiszter a nemzetgyűlés ugyanezen ülésén a történelemben példátlan esetnek nevezte azt, amit a szomszéd államok Magyarországgal szemben elkövettek s az angol és francia politikai tudományra hivatkozott annak igazolásául, hogy az ilyen beavatkozás idegen államok részéről jogtalan.

A magyar kormány tehát a husvéti királylátogatással kapcsolatosan a viszonyokhoz mért legnagyobb eréllyel tiltakozott az idegen államok beavatkozása ellen. Azt jogosultnak el nem ismerte s így sem hallgatóságos magatartásával, sem kifejezetten nem vállalt semminemű kötelezettséget a jövőt illetően a királykérdés megoldása tárgyában, úgy, hogy a helyzet a nemzetközi jog szempontjából változatlan maradt.

Károly király második visszatérési kísérlete újabb külföldi beavatkozást provokált. Csehszlovákia, Jugoszlávia s bizonyos

³ I. m. 13—14. lap.

⁴ Közölve i. m. 103. lap.

mértékben Románia is mozgósított Magyarország ellen,⁵ a Szövetséges Főhatalmak viszont diplomáciai akciót kezdeményeztek, melynek célja egyrészt a kis-entente államok háborús készülődéseinek leszerelése volt, másrészt pedig az, hogy Magyarországgal elfogadtassák a Nagyköveti Konferenciának a Habsburg-restauráció kérdésében már két ízben is kifejezett álláspontját, illetőleg hogy a magyar kormányt ez álláspont összes következményeinek elfogadására kényszerítsék.

Károly király október 21-ikén érkezett meg Sopronba s október 22-ikén a Szövetséges Főhatalmak budapesti képviselői már egy közös jegyzéket nyújtottak át a magyar külügyminiszternek, melyben április 3-iki jegyzékükre hivatkozással formálisan tiltakoztak a Habsburg-ház bármely tagjának a trónra való emelése ellen s a magyar kormányt hivatalosan felkérték, foganatosítsa minden késedelem nélkül a szükséges rendszabályokat, hogy az ex-király volt államaiból újból eltávolíttassék.

Október 31-ikén a Főhatalmak budapesti képviselői a Nagyköveti Konferencia egy újabb jegyzékét adták át gróf Bethlen István miniszterelnöknek. E jegyzék⁶ meglegedéssel állapítja meg, hogy a magyar kormány megfelelő intézkedéseket tett abból a célból, hogy Károly ex-király újabb kísérletének rögtöni véget vessen, de megállapítja azt is, hogy a magyar kormány nem tett eleget a Szövetséges Hatalmak azon határozatának, mely a trónvesztés szükségességéről szól. Ugyanezen okból felszólítja a magyar kormányt, hogy haladéktalanul proklamálja Károly ex-király trónvesztését s hogy ezt a trónvesztést — a Nagyköveti Konferenciának 1920 február 2-iki és 1921 április 3-iki határozata értelmében — terjessze ki egyidejűleg a Habsburg-ház valamennyi tagjára.

E felszólításnak megfelelően a kormány november 3-ikán a nemzetgyűlés elé terjesztette azt a törvényjavaslatot, mely Károly király uralkodói jogainak és a Habsburg-ház trónöröklési jogának megszűnéséről rendelkezett. Ennek tárgyalását a nemzetgyűlés november 4-ikén meg is kezdte. A Szövetséges Főhatalmak budapesti képviselői a kormánnyal november 5-ikén a Nagyköveti Konferenciának azt az álláspontját közölték, hogy a beterjesztett törvényjavaslat szövege félreértésekre adhat okot, mert bár kimondja IV. Károly trónvesztését és a *pragmatica sanctio* megszűnését, fenntartja Magyarország királyválasztási jogát anélkül, hogy ezen választásból valamennyi Habsburg kizáratnék.

A magyar miniszterelnök és külügyminiszter e jegyzék vétele után érintkezésbe lépett a Szövetséges Főhatalmak budapesti képviselőivel s a velük lefolytatott tárgyalás alapján nekik még ugyanez nap újabb jegyzék nyújtott át. E jegyzék megállapítja, hogy a nemzetgyűlés által már elfogadott törvény a magyar kormánynak biztosítja azt a kizárólagos jogot és neki teszi egyúttal köteletségévé, hogy alkalmas időben a magyar trón betöltésére javaslatot tegyen. A magyar kormány e rendelkezésre hivatkozással kötelezettséget vállal a jegyzékben arra, hogy alkalmazkodik a Nagyköveti Konferenciának a Habsburgok restaurációját tiltó határozataihoz s egyben kijelenti, hogy a királyválasztási kérdésének felvetése előtt meghallgatja a Nagyköveti Konferen-

⁵ V. ö. i. m. 58. és köv. l.

⁶ Közölve: A trónfosztással kapcsolatos külpolitikai anyag ismertetése 1921 okt. 22-től nov. 13-ig. II. füzet, 21. lap.

cián képviselt hatalmakat s azok hozzájárulása nélkül nem intézkedhetik.⁷

Erre válaszképen a Nagyköveti Konferencia a november 13-ikán átadott jegyzékben kijelentette, hogy a magyar kormány-
nak a trónfosztó törvényhez csatolt kiegészítő nyilatkozata kielé-
gíti, mert abban a véleményben van, hogy egy nemzetközi közlés
által adott biztosíték még komolyabb garanciát nyújt mint egy
törvény, melyet utólagos revíziónak lehet alávetni. Ennek követ-
keztében a Nagy hatalmak elégtétellel tudomásul veszik a magyar
kormány nyilatkozatát s azt nemzetközi kötelezettség gyanánt
tekinti.⁸

Lássuk most már mit tartalmaz a magyar kormánynak ez a
királykérdés szempontjából döntő jelentőségű nyilatkozata s
mennyiben állapít az meg Magyarországra nézve nemzetközi jogi
kötelezettséget?

Azok a jegyzékek, melyeket a Fő hatalmak a királykérdés-
ben a magyar kormányhoz intéztek, bizonyos fokozását mutatják
a Magyarországgal szemben támasztott követelésnek. Az 1920
február 2-iki határozat még csak a Habsburg-dinasztiának a ma-
gyar trónra való visszahelyezése ellen foglal állást; az 1921 április
3-iki jegyzék sem megy ezen túl, midőn főleg azt a követelményt
hangsúlyozza, hogy Károly király hagyja el haladéktalanul az
ország területét. Érdekes, hogy ennek dacára az október 22-iki
jegyzék erre az április 3-iki jegyzékre mégis úgy hivatkozik, mint
amely formálisan tiltakozott a Habsburg-ház bármely tagjának
trónra való emelése ellen. Az október 31-iki jegyzék arra szólítja
fel a kormányt, hogy az ex-király trónvesztését haladéktalanul
proklamálja s hogy ezt a trónvesztést az 1920 február 2-iki s az
1921 április 3-iki határozat értelmében terjessze ki egyidejűleg a
Habsburg-ház valamennyi tagjára. A november 5-iki jegyzék vé-
gül azt kifogásolja, hogy a trónfosztás tárgyában a nemzetgyűlés
elé terjesztett törvényjavaslat nem mondja ki határozottan, hogy
a királyválasztásból valamennyi Habsburg kizáratik.

A Szövetséges Fő hatalmak — mint látjuk — állandóan hang-
súlyozták e jegyzékváltás során, hogy csak az 1920 február 2-iki
határozatban elfoglalt álláspontjukat érvényesítik, a valóság
azonban ennek ellenére az, hogy követelésüket lényegesen fokozták.

A Habsburg-ház restaurációjának tilalma, melyben az 1920
február 2-iki határozatban szó van, azt jelenti, hogy a trón jogi-
lag is megüresedettnek tekintendő s hogy sem a király nem térhet
vissza a trónra, sem a dinasztíának utána soronlevő tagja egy-
szerűen a trónra való joga alapján nem foglalhatja el a trónt.
Tehát új trónbetöltést, királyválasztást ir elő, anélkül azonban,
hogy a királlyá választható egyének körét akár pozitív, akár
negatív irányban megkötné. Ezzel szemben a Habsburg-ház vala-
mennyi tagjának a királlyá választhatók sorából való kizárása,
amely később mint követelmény felállított, novum, mely semmi
esetre sem foglaltatik benne a restauráció tilalmában. A király-
választás maga fogalmilag kizárja a restaurációt: mihelyt
királyválasztás van, szükségképen nincs restauráció.

Magyarország nemzetközi jogi kötelezettsége szempontjából
persze nem az a lényeges, hogy a Szövetséges Fő hatalmak minő
követelményeket állítanak fel, hanem az, hogy Magyarország e
követelmények alapján minő kötelezettséget vállalt. A magyar

⁷ I. m. 28. és köv. l.

⁸ I. m. 32. lap.

kormány nyilatkozata e tekintetben egészen világos. A nyilatkozat két kötelezettséget tartalmaz: 1. hogy a kormány alkalmazkodni fog a Habsburgok restaurációját eltiltó határozathoz, 2. hogy a királyválasztás kérdésében meghallgatja a Nagyköveti Konferencián képviselt hatalmakat s az ő hozzájárulásuk nélkül nem intézkedik. E két rendelkezés egymás mellé állítása is világosan mutatja, hogy a Habsburg restauráció a Habsburg-ház erre jogosult tagjának ipso jure való trónfoglalását jelenti. Különben felesleges volna a második rendelkezés mellett, mert ez a második rendelkezés a Szövetséges Főhatalmak álláspontjának érvényesülését a Habsburg restaurációt illetőleg is feltétlenül biztosítaná. A restauráció tilalma a prius, ebből folyik a királyválasztás szükségessége. A Habsburg restaurációt tilos lévén király választandó, a királyválasztásnál viszont a kormány csak a Főhatalmak hozzájárulásával intézkedhetik.

A kormány látszólag messzebbmenő kötelezettséget vállalt, midőn a Habsburgoknak a választástól való kizárása helyett arra kötelezte magát, hogy a királyválasztásnál a Főhatalmak hozzájárulása nélkül nem intézkedik; de éppen ez a körülmény bizonyítja, hogy a kormány a Habsburgok választhatásának kérdését tudatosan nyitva hagyta s e tekintetben nemzetközi jogi kötelezettséget nem vállalt. Nemzetközi jogi kötelezettséget vállalt abban az irányban, hogy királykérdés választással oldandó meg s hogy e kérdésben a Főhatalmak meghallgatása és hozzájárulása nélkül nem intézkedik, de a választandó király személyét illetően sem pozitív, sem negatív irányban semminemű kötelezettséget nem vállalt.

Hangsúlyoznom kell, hogy a trónbetöltés kezdeményezésének joga a nyilatkozat alapján kizárólag Magyarországot illeti meg, arról tehát szó sem lehet, hogy a Főhatalmak jelöljék ki a királyt, illetőleg, hogy a maguk esetleges jelöltjét Magyarországra rákényszeríthessék. Másrészt a kötelezettség kifejezetten csak a kormányt terheli s így formailag nem a trón betöltését, hanem csak annak kezdeményezését illetően áll fenn. Ennek a körülménynek két szempontból van jelentősége: 1. azért, mert ily módon a trónbetöltésre jogosult országgyűlés szuverénitás formailag megmaradt; 2. mert Magyarországot a kormánynak a Főhatalmakkal létesítendő megegyezése materiáliter sem köti meg olyannyiban, hogy a kormánynak e megegyezés alapján előterjesztett javaslatát nem köteles elfogadni, t. i. az országgyűlés a maga szuverén hatáskörében elvetheti a javaslatot, persze anélkül, hogy a kérdést a javaslatától eltérő módon pozitíve is megoldani jogosítva volna.

Kérdés most már az, hogy a kormánynak ez a nyilatkozata valóban állapít-e meg Magyarországra nemzetközi jogi kötelezettséget. Nagyon könnyű volna kimutatni, hogy ez a kötelezettség jogilag nem hatályos. Először, mert tipikus példája a kikényszerített kötelezettség vállalásnak. Igaz ugyan, hogy a kényszer — mint fentebb láttuk — a nemzetközi jogban elvileg nem tesz kötelezettséget érvénytelenné. De Magyarországnak e tekintetben a trianoni szerződés óta speciális helyzete van. A nemzetközi jog helyet ad az erőhatalom érvényesülésének, de csak abban a formában, hogy az erőhatalom érvényesülését mindkét oldalon egyaránt megengedi. Az azonban, hogy a kényszer olyan állammal szemben alkalmaztassék, melynek részéről a nemzetközi jog az erőhatalom érvényesülését megtiltja, egészen novum, melyre csak a háboru utáni nemzetközi jog monstruózus intézkedései adnak egyáltalában lehetőséget. Minden jogrendnek legmagasztosabb és

egyik legfontosabb hivatása, hogy a gyengét megvédje az erősebb hatalmával szemben; a nemzetközi jog is, ha egyáltalában igényt tart, a jog elnevezésre, akkor, amikor a gyengére nézve az erőtelenségnek egy tudatosan létrehozott jogállapotát statuálja, szükségkepen kell, hogy elvileg kizárja ezzel a gyengével szemben az erősebb részéről az erőhatalom érvényesülését. A katonailag leszerelt államokkal szemben jogellenes kényszer alkalmazni, nemcsak a jog általános elveivel, de a pozitív nemzetközi joggal is ellenkezik, mert az erőhatalom alkalmazását a nemzetközi jog csak a kölcsönösség feltétele mellett engedi meg s így a leszerelt Magyarországra rákényszerített kötelezettségvállalás jogilag nem hatályos. Másodszor nem hatályos ez a kötelezettség azért, mert a magyar alkotmány-jog értelmében ilyen tartalmu kötelezettséget csak a törvényhozás vállalhat, a kormány erre nincs jogosítva. A nemzetközi jog viszont elismeri az alkotmányjog ide vonatkozó intézkedéseit. Egy arra alkotmányjogilag nem kompetens szerv által kötött nemzetközi szerződés nemzetközi jogilag sem hatályos.

Kérdem azonban, hol van az a fórum, mely előtt ezeknek a jogszabályoknak érvényt tudnánk szerezni? S kérdés, mi volna a helyzet, ha a magyar kormány által vállalt kötelezettséget valami módon mégis hatálytalanítani tudnók? Nem az, hogy biztosítva lenne a királykérdés megoldására minket megillető szabadság, hanem az, hogy a nemzetközi hatalom tetszése szerint kényszeríthetne ránk újabb kötelezettségeket.

Ebből a szempontból nézve a dolgot, a szóban forgó megkötöttség — bárminő meglepőnek látszik is ez a megállapítás első pillanatra — bizonyos előnyt is jelent Magyarországra nézve. Kétségtől megkötött ugyan Magyarország szabadságát, de azt a szabadságot, melyet a fenforgó viszonyok közt — sajnos — úgy sem tudnánk érvényesíteni. Megkötött azonban egyidejűleg a Szövetséges Főhatalmakat is, melyek a nemzetközi hatalom birtokosai; s ez a mi szempontunkból nagyon lényeges, mert azt jelenti, hogy a nemzetközi Főhatalom nem érvényesülhet minden korláttól mentes abszolút hatalomként velünk szemben a királykérdésben, hanem csak ennek a nemzetközi megállapodásnak a korlátjai között s nem is nyújthat más államoknak sem segínyt ezzel a megállapodással ellenkező akarat érvényesítésére. Vagyis a helyzet az, hogy Magyarország elvileg korlátlan, de tényleg egyáltalában nem biztosított szabadsága helyébe egy ugyan igen lényegesen korlátozott, de egyidejűleg ténylegesen és jogilag is biztosított szabadság lépett. Ezt a szabadságot, bármennyire korlátozott is, nem szabad leértékelni.

Ez a nemzetközi megállapodás azt jelenti, hogy a királykérdés megoldásához csak a szövetséges Főhatalmak hozzájárulását kell kikérnünk s a minket környező kisantant államoknak nincs közvetlen beleszólásra joguk. Egyáltalában nemzetközi kötelezettség minket csak a Főhatalmakkal szemben terhel, az utóállamok irányában semminemű kötelezettségünk nincs. Viszont a Főhatalmakkal létesített megállapodás egyszersmind a nemzetközi hatalom akarata, mely az általa elfoglalt álláspontnak föltétlenül érvényt tud szerezni a Nemzetek Szövetségében is.

Ennek a jelentőségét akkor tudjuk igazán értékelni, ha arra gondolunk, hogy a Nemzetek Szövetsége mennyire nem nyújtott védelmet nekünk Károly király visszatérési kísérletei alkalmával a kisantant államok jogtalan s az Egyezségokmány rendelkezéseivel is ellenkező magatartásával szemben.

A magyar kormány annak idején egy 1921 nov. 13-án kelt beadványában kifogásolta is a Nemzetek Szövetsége előtt, hogy az Egyezségokmányban megállapított jogok és kötelezettségek figyelmen kívül hagyásával nem tett semmi lépést a fenyegetett béke biztosítására.⁹ Ismételt jegyzékváltás után a Tanács a tótít-kár idevonatkozó válaszában kifejezett jóváhagyásával azzal indokolta ezt a magatartást, hogy az Egyezségokmány szerint hasonló ügyben csak egy tagállam kezdeményezésére járhat el, ilyen kezdeményezés pedig nem történt. Magyarország akkor még nem lévén a Nemzetek Szövetségének tagja, a kezdeményezésre nem volt jogosult.¹⁰

Ennek az ügynek ma már a király-kérdés szempontjából csak történeti jelentősége van, mert hiszen Magyarország időközben tagjává lett a Nemzetek Szövetségének s így a helyzete lényegesen megváltozott. Eppen ezért nem is foglalkozom a Tanács által elfoglalt álláspont kritikájával, egyszerűen konstátalom, hogy a Tanács milyen könnyen talál az Egyezségokmányban szelepeket olyan ügyek elhárítására, melyekkel foglalkoznia valami oknál fogva nem kíván.

Ma, ha a királykérdéssel kapcsolatban hasonló támadás fenyegetné Magyarországot, mint tagállam, maga Magyarország is a Tanács elé vihetné az ügyet s lehetetlen, hogy a Tanácsban meg ne kapja a Szövetséges Főhatalmak védelmét a velük létesített megállapodás védelmére.

Fzört mondtam, hogy az a nemzetközi megállapodás, mely a királykérdésben szuverén elhatározásunkat olyan sajnálatosan korlátozza, nemcsak minket köt, de megköti a Szövetséges Főhatalmakat: bennük és általuk a nemzetközi főhatalmat is s hogy ha a magyar kormány ebben a kérdésben Angliával, Olaszországgal, Franciaországgal s az ügy iránt bizonyára kevésbé érdeklődő Japánnal megegyezésre jut, e megegyezés mögött ott fog állni a Nemzetek Szövetségének jogi és morális hatalma és a nemzetközi tényleges erő, mely megfogja védelmezni Magyarországot a szomszéd államok erőszakos beavatkozása ellen.

Az Fb. 59. §-ának értelmezéséről.

Irta: *dr. Balogh István*, kir. főügyési helyettes.

A „Büntető Jog Tára“ idei folyamának 5. számában a 71. oldalon közölt kuriai határozatot, — a pécsi kir. ítélőtábla előtt tárgyalt ügyről lévén szó — nagy érdeklődéssel vártam. Bevalom azonban őszintén, — a határozat csalódást hozott. Reméltem még, hogy az ítélet közlése kapcsán a kuriaéval ellentétes állásfoglalás is napvilágot fog látni. Ez a reményem sem vált valóra. Degré Miklós, a budapesti kir. ítélőtábla nagynevű elnöke a kuriai

⁹ Société des Nations: Journ. Off. II. année, 1921. 1919. lap.

¹⁰ V. ö. Journ. Off. III. année, 1922. 93. és 130—132. lap. Továbbá Bülow: Der Versailles Völkerbund 1923. 222—223. lap és Schücking—Wehberg: Die Satzung des Völkerbundes. II. Auflage, 1924. 482—483. lap.